

УДК 378.016
DOI 10.32840/1992-5786.2019.63-2.30

О. І. Сібіль

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики виховання
КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

В. Г. Корицький

старший викладач кафедри теорії та методики виховання
КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

ТРЕНІНГ ІЗ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Статтю присвячено аналізу досвіду та проблем професійної підготовки педагогів до реалізації завдань національно-патріотичного виховання у парадигмі «Нової української школи» під час проведення тренінгу протягом трьох років.

Зазначено, що патріотизм як один із потужних мотивів соціальної поведінки особистості задля добробуту країни визначають менше 20% педагогів, більшість розглядає національно-патріотичне виховання через проведення заходів, присвячених державним святам, національним пам'ятним датам, народним традиціям. Немає у педагогів чіткого усвідомлення визначальної характеристики національного патріотизму його гуманістичної моральності, опори на загальнолюдські, європейські цінності як протидії проявам радикального націоналізму та шовінізму.

Використання тренінгу як форми розвитку компетентності педагогів дозволяє забезпечити індивідуальну спрямованість підготовки до конкретної діяльності – патріотичного виховання на основі загальнолюдських та європейських цінностей; дозволяє його учасникам оволодівати знаннями в області формування відповідних соціальних установок під час спеціально розроблених активних дій (спеціальні вправи, групові дискусії, рольові ігри, аналіз конкретної ситуації).

Діяльнісний підхід як методологічна основа навчання дорослих виявляється у змісті навчання через активні й інтерактивні форми і методи; інтегровану форму його організації; проблемно-пошукова організація змісту навчання – через створення проблемних ситуацій; індивідуалізація і диференціація під час тренінгу реалізується через вибір вчителями способів представлення своїх розробок, індивідуальних проектів, групову роботу тощо; мотивації і розвитку творчого потенціалу учасників тренінгу сприяють їх активна участь у вирішенні практичних завдань, у дискусіях, круглих столах.

***Ключові слова:** тренінг, загальнолюдські, європейські, національні цінності, націоналізм, патріотизм, шовінізм, групова дискусія, ділова, рольова гра, проектна технологія, аналіз конкретної ситуації.*

Постановка проблеми. У програмі Національної академії педагогічних наук, інституту проблем виховання та інституту модернізації змісту освіти «Нова українська школа» у поступі до цінностей» наголошується, що соціокультурна ситуація, виклики щодо збереження цілісності й державності України визначають необхідність допомоги школі в організації виховного процесу на основі інтеграції виховних зусиль суспільства до виховання базових соціальних цінностей, соціально-значущих якостей особистості, її компетентності і готовності до вияву відповідальної громадянської позиції і патріотизму [1, с. 4].

У концепції «Нова українська школа» виховання цінностей розглядається як одна із ключових засад реформування середньої освіти. «Найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдські цінності. Нова українська школа буде

формувані ціннісні ставлення і судження, які служать базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством» [2, с. 19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У процесі професійної підготовки і перепідготовки вчителя до виховної роботи в сучасних умовах теоретико-методологічним підґрунтям є наукові дослідження Т.Ф. Алексєєнко [3], І.Д. Бех, К.О. Журба, В.А. Киричок, К.І. Чорна, Г.А. Назаренко [4] та інших. Виховний аспект проблеми підготовки вчителів до роботи з учнями різних вікових груп актуалізовано в посібниках «Уроки для сталого розвитку» О.І. Пометун, О.В. Онопрієнко, А.Д. Цимбалару. Теоретичні та методичні аспекти виховання в позаурочній діяльності представлені в роботах К.О. Журби [5], В.А. Киричок, Г.Г. Маруніної, Г.А. Назаренко, О.В. Роговець, К.І. Чорної [6]; формуванню ціннісного ставлення дітей та учнівської молоді до суспільства та держави присвячені роботи І.М. Шкільної [7].

У рамках заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання рекомендовано запровадити в закладах післядипломної освіти спеціальні курси для педагогічних і науково-педагогічних працівників [8, с. 15]. З цією метою для педагогічних працівників у Запорізькому інституті післядипломної освіти був розроблений дводенний тренінг «Загальнолюдські цінності як основа національно-патріотичного виховання дітей та молоді».

Мета статті – представити результати та проблеми професійної підготовки вчителів до реалізації завдань патріотичного виховання на цінностях у парадигмі «Нової української школи» під час проведення тренінгу.

Виклад основного матеріалу. Тренінг «Загальнолюдські цінності як основа національно-патріотичного виховання дітей та молоді» розрахований на 20 годин, проводився протягом 2016–2019 рр. Основними завданнями тренінгу були: формування знань педагогів щодо сутності та змісту базових понять проблеми національно-патріотичного виховання; про роль загальнолюдських та європейських цінностей у системі патріотичного виховання; освоєння педагогами сучасних педагогічних технологій реалізації завдань національно-патріотичного виховання дітей та молоді на основі загальнолюдських та європейських цінностей.

Ефективність тренінгу визначається тим, що він дозволяє забезпечити індивідуальну спрямованість підготовки слухачів до конкретної діяльності, дозволяє учасникам оволодівати знаннями в області формування відповідних соціальних установок у ході спеціально розроблених активних дій. Існує величезна кількість модифікацій конкретних форм тренінгів, що відрізняються між собою за цілим рядом ознак. Однією з таких форм є тренінг розвитку компетентності. Засобами вирішення завдань тренінгу слугують спеціальні вправи, групові дискусії, рольові ігри, аналіз конкретної ситуації.

Під час проведення тренінгу використовується діяльнісний підхід у навчанні, який проявляється у змісті навчання через активні й інтерактивні форми і методи; у структурі навчання – інтегровану форму його організації; проблемно-пошукова організація змісту навчання – через створення проблемних ситуацій; індивідуалізація і диференціація під час тренінгу реалізується через вибір слухачами способів представлення своїх розробок, індивідуальних проєктів, групову роботу тощо; мотивації і розвитку творчого потенціалу учасників тренінгу сприяють їх активна участь у вирішенні практичних завдань, у дискусіях, круглих столах.

Після повідомлення керівником мети, завдань і знайомства учасникам тренінгу було запропоновано пригадати виховні заходи у класі, освітньому

закладі національно-патріотичного спрямування, а також відповісти на запитання «Як на Вашу думку має здійснюватися виховання на цінностях?»

Перший модуль тренінгу був орієнтований на розуміння педагогами сутності базових понять; вміння здійснювати діагностику, обробляти та аналізувати результати вивчення ціннісних орієнтацій учнів; на мотивацію самостійного вивчення проблеми ціннісних орієнтацій особистості як регулятора її соціальної поведінки й активності в науковій літературі.

У процесі проведення тренінгу було проведено дослідження розуміння педагогічними працівниками базових понять проблеми загальнолюдських, європейських цінностей у контексті національно-патріотичного виховання в Україні. Педагогічним працівникам (122 респонденти) було запропоновано дати своє визначення поняттю «патріотизм». Аналіз відповідей дозволяє виокремити наступні аспекти розуміння цього явища:

- патріотизм як система поглядів, ідей, що є результатом засвоєння культури, традицій, звичаїв свого народу (61%);
- патріотизм як ставлення до Батьківщини, народу, суспільства (30%);
- патріотизм як моральне почуття, обумовлене світоглядом людини, її приналежністю до етнічної спільноти (51%).

У той же час, патріотизм як один із потужних мотивів соціальної поведінки, коли особистість не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, вона має активно працювати для свого народу, його добробуту, розбудови культури і господарства назвали 19,6% педагогів.

У структурі патріотичних якостей особистості респонденти називали почуття власної причетності до свого народу, любов до рідної культури, до власної історії (54%), в тому числі причетність до своєї етнічної групи (42%); почуття любові до «малої батьківщини» – того місця на землі, де людина народилася і живе (84%), а також почуттів, що ґрунтуються на державній ідеології і пов'язуються з поняттям громадянськості (33%).

Виокремлені педагогами різновиди патріотизму (етнічний, територіальний, державницький) збігаються з точкою зору О. Вишневецького, який вважав, що до державницького патріотизму люди йдуть різними дорогами, але приходять до спільного. В ідеалі – до нього повинні вести й етнічний та територіальний чинники. Державницький патріотизм має об'єднувальну силу [9, с. 152].

Важливим було також проаналізувати розуміння педагогами співвідношення поняття нацизму, націоналізму, шовінізму з поняттями патріотизму. Респонденти досить чітко визначають нацизм через поняття ідеї нації, коли запе-

речується рівність між іншими расами, возвеличення однієї раси над іншими. На жаль, більшість респондентів (70%) не змогли чітко визначити сутність шовінізму, націоналізму. Істинний націоналізм як прояв прийнятої національної ідеї, на якій повинна ґрунтуватися діяльність патріотично свідомих громадян України, слід відрізнити від шовінізму. Д. Тхоржевський називає націоналізм «філософією виживання і буття нації», а шовінізм – «філософією поневолення і гноблення інших націй». Націоналізм починається з любові до свого, шовінізм – із ненависті до чужого [10, с. 28].

Відпрацювання базових понять теми здійснювалося також через вправу створення емоційного образу, який у виникає зі словом «батьківщина». Створені педагогами образи умовно можна поділити на три групи:

- ставлення до своєї сім'ї, родини як комплекс уявлень, почуттів, дій людини по відношенню до сімейних цінностей, родоvodu;

- ставлення особистості культурних та національних традицій свого народу (національної спільноти, своєї народності);

- ставлення до великої та малої батьківщини, що виявляється в традиціях та звичаях українського народу, культурних надбань рідного краю.

Дуже важливим висновком, до якого треба підвести педагогів, що визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість, а визначальною характеристикою національного патріотизму має бути його гуманістична моральність, опора на загальнолюдські, європейські цінності як протидія проявам радикального націоналізму та шовінізму.

Ставлення до людей інших культур, національностей та націй ґрунтуються на принципах загальнолюдської моралі і надають діям особистості гуманістичного морального забарвлення, розуміння людиною моральних понять, норм і правил, утворюють певний спосіб життя, являють собою ідеальну модель поведінки особистості [11, с. 9].

Аналіз відповідей на запитання: «Які виховні заходи національно-патріотичного спрямування були проведені у Вашому освітньому закладі за останній рік?» підводить педагогів до висновку, що переважну більшість (біля 80%) складають заходи присвячені державним святкам, національним пам'ятним датам, народним традиціям. В той же час, культурні та національні традиції різних народів, що є частиною єдиної української нації залишаються поза увагою освітніх закладів. Таким чином, формування патріотизму особистості, її національного характеру має органічно поєднувати особистісні інтереси з інтересами суспільства і держави, бути толерантною до культури та традицій інших націй. «На необхідність пере-

осмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей» наголошується в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді [12].

Важливим для нас було також проаналізувати розуміння педагогами сутності та змісту загальнолюдських та європейських цінностей. Педагоги досить чітко визначають цінність як значимість, яку люди надають речам, явищам і яка складає основу ставлення до них та мотивує поведінку людей. Вони також досить чітко визначають загальнолюдські цінності як такі, що приймає більшість людей, не пов'язуючи їх ні з конкретним суспільством чи культурою. Групова робота з визначення цінностей, які найбільше впливають на якість життя людини свідчить про досить високий рівень розуміння базових морально-етичних цінностей.

На жаль, більшість респондентів (80%) не змогли чітко назвати базові цінності ЄС згідно «Хартії основних прав Європейського Союзу». Групова дискусія «Роль європейських цінностей в системі патріотичного виховання школярів» показала невисокий рівень розуміння педагогами таких цінностей як: гідність, свободи, солідарність, рівність.

Формування готовності педагогів вивчати особливості ціннісних орієнтації учнів здійснювалося через діагностику змісту та структури власних цінностей за методиками М.Рокіча та Б.Басса (самостійна робота). Учасники тренінгу вчилися обробляти отримані результати та аналізувати їх з точки зору класифікації та ієрархії власних цінностей; представленість в структурі цінностей основних сфер громадського життя: матеріальних, соціально-політичних, духовних цінностей.

Під час парної роботи (вправа «Притча») учасникам тренінгу треба було у відповідності до обраної притчі запропонувати тему, форму виховного заходу та сформулювати його мету (прогнозований результат) в категоріях дії вихованців. Більшість педагогів чітко визначали тему, але форми пропонували традиційні (виховна година, бесіда) інформативного характеру. Значні труднощі також викликало формулювання мети заходу саме для вихованців.

Для більшості учасників тренінгу виховання на цінностях розглядається через приклад, авторитет вчителя, а також проведення заходів з морально-етичної тематики. Тому для нас було важливим навчити педагогів показувати свою позицію, висловлювати власне ставлення до поведінки дітей, різних явищ соціально-політичного, громадського життя. Такі вміння відпрацьовувалися в ході проведення вправ на аналіз та

вирішення морально-етичних проблемних ситуацій виховання дітей різного віку: вправи «Ти повідомлення», «Комплімент»; кейс-стаді, рольова гра, вправи на вміння визначати мету та зміст виховного впливу, робити морально-етичний вибір в конфліктних ситуаціях взаємодії з дитиною, дитячим колективом.

В заключній частині учасникам тренінгу пропонувалося розробити та представити на обговорення сучасні форми та методи національно-патріотичного виховання школярів на основі загальнолюдських, європейських цінностей. В залежності від вікової категорії учнів, з якими працюють педагоги окремим групам учасників тренінгу треба було розробити сценарій однієї із запропонованих форм виховної роботи (за вибором групи).

Учні початкової школи. Ігри: «Я в команді», «Місток дружби», «Будь ласка»; родинне свято «Сім «Я»»; рольова гра «Розподіл сердець», гра-подорож «Маленькі українці подорожують країнами ЄС».

Молодші підлітки. Ігри: «Закони екології», «Ресурси», «Хто я?», мозкова атака «Що заважає людям бути відповідальними», міні-тренінг «Уміння працювати в команді, або як «Я» перетворити на «Ми»».

Старші підлітки. Диспути: «Совість і обов'язок», «Емоції і характер, в чому їх взаємозв'язок?», мозкова атака «Перешкоди на шляху до відповідальної поведінки», міні-тренінг: «Вчимося відповідати за свої дії і доводити справу до кінця», «Що таке критичне мислення і навіщо воно потрібне», проект «Як протистояти антигуманним викликам сьогодення: уміння і навички, які стануть у нагоді сучасним підліткам»

Старшокласники. Сократівські бесіди: «Бренд чи індивідуальність», «Мистецтво бачити правду», диспут «Імідж та репутація», «Совість і обов'язок», брейн-ринг «Свобода для чи від?», рольова гра «Бесіда з директором», проекти: «Людина людини», «Проблеми природи нашого краю», «Людина як найвища цінність» [9].

Оскільки визначальною характеристикою національно-патріотичного виховання має бути його дієвість, учасникам тренінгу треба було також розробити та представити на обговорення соціальний проект, спрямований на вирішення конкретної проблеми однієї з цільових груп: учнів освітнього закладу (однолітків, молодших, старших дітей); сім'ї, родини, національної спільноти; громади вулиці (селища, району, міста).

Високу оцінку і схвалення, як правило, отримували соціальні проекти чітко орієнтовані на досягнення суспільного блага. Слід визнати, що педагоги в цілому володіють технологією проектною діяльністю, досить грамотно описують проблему, на розв'язання якої спрямовано проект,

визначають партнерів та необхідні ресурси (людські, фінансові, матеріально-технічні), технологію досягнення цілей, послідовність етапів реалізації заходів проекту. На жаль, для багатьох учасників тренінгу залишається проблема формулювання мети як прогнозованого результату проекту, завдань що відображують логіку розв'язання проблеми проекту, а також чітких критеріїв і показників оцінки результатів поліпшення ситуації для цільової групи проекту.

Висновки і пропозиції. Проведення тренінгу «Загальнолюдські цінності як основа національно-патріотичного виховання дітей та молоді», отриманий досвід дозволяє зробити висновки про результати та проблеми професійної підготовки педагогів до реалізації завдань виховання на цінностях у парадигмі нової української школи.

Індивідуальна спрямованість підготовки педагогів до конкретної діяльності забезпечується через усвідомлення ними власних проблем щодо сутності досліджуваних явищ, сучасних педагогічних стратегій та технологій реалізації цієї діяльності. Тому діагностичний аспект тренінгу мав на меті не тільки отримати зворотній зв'язок, а і забезпечити мотивації учасників тренінгу як в процесі занять, так і сприяння самоосвіті в питаннях сучасних підходів до виховання цінностей. Проведене дослідження розуміння педагогічними працівниками базових понять свідчить про невисокий рівень, поверхневий уявлення про сутність та зміст загальнолюдських, європейських, національних цінностей, патріотичних якостей особистості. Більшість педагогів свою роль у формуванні загальнолюдських, європейських цінностей в системі патріотичного виховання учнів вбачають через проведення досить традиційних заходів (інформативного характеру) з морально-етичної, національно-патріотичної тематики, а також приклад та авторитет вчителя.

В той же час, слід визнати що педагоги досить ефективно володіють технологіями проектною діяльністю, проведення колективної творчої справи, диспуту, сократівської бесіди, рольових ігор. На жаль, для багатьох педагогів залишається проблема формулювання мети і завдань виховної роботи у категоріях конкретних позитивних змін компетентностей дітей та молоді.

Список використаної літератури:

1. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Київ, 2018. 40 с. – URL: <https://ipv.org.ua/2018/318/>
2. Концепція «Нова українська школа» (2016). – URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Алексєнко Т. Ф. Формування соціально-моральної позиції у старшокласників : монографія. / Т. Ф. Алексєнко, О. І. Коваленко; за

- заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. – Вінниця : Планер, 2011. 230 с.
4. Бех, І. Д., Чорна, К. І., Журба, К. О., Киричок, В. А., Шкільна, І. М., Коновець, С. В. Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: монографія. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2016.- URL: <http://lib.iitta.gov.ua/704955/>
 5. Журба, К. О. (2017). Сучасні програми та концепції, орієнтовані на виховання смислотвливих цінностей. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* (Кн. 1), 21, 214-226.
 6. Чорна, К. І., Журба, К. О., Киричок, В. А., Шкільна, І. М., Роговець, О. В., Маруніна, Г. Г., Назаренко, Г. А. (2014). *Виховання культури гідності дітей та учнівської молоді в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів*. (Методичний посібник). Кіровоград: Імекс-ЛТД. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/8825/>
 7. Шкільна, І. М. Методичні рекомендації щодо виховання культури гідності старших підлітків у позаурочній діяльності : методичний посібник. Черкаси : ЧОІПОПП. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8827>
 8. Заходи щодо реалізації концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді: Додаток до наказу МОН України від 16.06.2015 р. № 641. URL: <http://osvita.ua/doc/files/news/471/47154/Plan.doc>
 9. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник для студентів вищих навчальних закладів / Омелян Вишневецький. Дрогобич : Коло. 2006. 528 с.
 10. Тхоржевський Д. Виховання національної свідомості учнів – невідкладне завдання загальноосвітньої школи / Д. Тхоржевський. *Шлях освіти*. 2003. № 2. 25-29
 11. Зубцова Ю.Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї : Автореферат дис...канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2012. 20 с.
 12. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015). URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/

Sibil O., Korytskyi V. Training for preparation of teachers to implementation of objects of national patriotic health of children and youth

The article is devoted to the analysis of the experience and problems of professional training of teachers to the realization of the tasks of national-patriotic education in the paradigm of the "New Ukrainian School" during the training for three years.

It is noted that patriotism as one of the strong motives of social behavior of a person for the welfare of the country is celebrated by less than 20% of teachers, the majority considers national patriotic education through holding events dedicated to public holidays, national commemorative dates, and national traditions. There is no clear understanding among the teachers of the decisive characteristic of the national patriotism of his humanistic morality, the reliance on universal human values, as a counteraction to the manifestations of radical nationalism and chauvinism.

The use of the training as a form of competence development for teachers enables to ensure the individual orientation of preparation for a specific activity - patriotic education on the basis of universal and European values; allows its participants to acquire knowledge in the field of the formation of appropriate social settings in the course of specially developed active actions (special exercises, group discussions, role games, analysis of a specific situation).

Activity approach as a methodological basis for adult learning is manifested in the content of learning through active and interactive forms and methods; an integrated form of its organization; Problem-search organization of the content of training - through the creation of problem situations; Individualization and differentiation during the training is realized through the choice of teachers for the ways of presenting their work, individual projects, group work, etc.; motivation and development of the creative potential of the participants of the training contribute to their active participation in solving practical problems, in discussions, round tables.

Key words: *training, general human, European, national values; nationalism, patriotism, chauvinism; group discussion, business, role-playing game, design technology, analysis of a specific situation.*